

Metody pedagogicznych badań nad twórczością Teoria i empiria

redakcja naukowa:
Krzysztof J. Szmidt

Spis treści

	Wprowadzenie	5
Część 1	METODY BADAŃ W PEDAGOGICE TWÓRCZOŚCI	
Krzysztof J. Szmidt	Współczesne podejścia w pedagogicznych badaniach nad twórczością: przegląd wybranych stanowisk	13
Część 2	METODA BIOGRAFICZNA	
Kamila Lasocińska	Badania biograficzne twórców. Rola twórczości w kształtowaniu życia	105
Monika Modrzejewska-Świgulska	Badanie twórczości codziennej – perspektywa biograficzna	147

Część 3**STUDIUM PRZYPADKU**

Marta
Galewska-Kustra

Studium przypadku w pedagogicznych
badaniach nad twórczością. W poszukiwaniu
praktycznych zastosowań metody

225

Emilia Kusztalak

Twórcza samotność? Funkcjonowanie społeczne
osób osamotnionych w okresie wczesnej dorosłości

277

Część 4**JAKOŚCIOWE OBSERWACJE I WYWIADY**

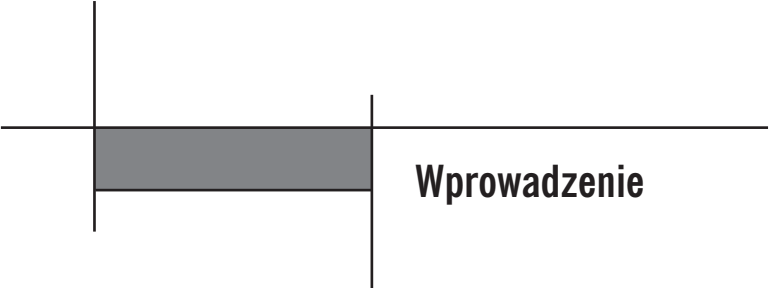
Kamila Witerska

Obserwacja i wywiady
– jakościowe badania dramy kreatywnej

329

0 autorach

365

Wprowadzenie

Książka, którą Czytelnik trzyma w ręku, jest próbą zintegrowanego spojrzenia na różnorodne metody i podejścia badawcze w pedagogicznych badaniach twórczości i twórców, obejmujące różnorodne przedmioty badań. Temat pracy jest niezwykle aktualny z naukowego i praktycznego punktu widzenia, zwiększa się zainteresowanie pedagogów i przedstawicieli nauk społecznych problematyką kreatywności i innowacyjności. Książka ukazuje się bowiem w roku, który Rada Europy mianowała Rokiem Kreatywności i Innowacji. W artykule 2 dokumentu, który ogłasza ten fakt, czytamy (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0417+0+DOC+XML+V0//PL>):

„Ogólnym celem Europejskiego Roku Twórczości i Innowacji jest wspieranie działań państw członkowskich zmierzających do propagowania rozwoju twórczości, w drodze uczenia się przez całe życie, jako siły napędowej innowacji i jako głównego czynnika rozwoju kompetencji osobistych, zawodowych, społecznych i związanych z przedsiębiorczością, a także pomyślności wszystkich członków społeczeństwa”.

Wśród konkretnych zadań i celów wymienia się:

- a) stworzenie warunków sprzyjających innowacji i łatwości dostosowywania się w świecie ulegającym szybkim zmianom; uwzględnić należy przy tym wszystkie formy innowacji, również w wymiarze społecznym i związanym z przedsiębiorczością;

- b) pobudzanie wrażliwości estetycznej, rozwoju emocjonalnego, twórczego myślenia i intuicji u wszystkich dzieci od najmłodszych faz rozwoju, w tym w ramach opieki przedszkolnej;
- c) zwiększanie świadomości tego, jak istotna jest kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość dla rozwoju osobistego, a także dla wzrostu gospodarczego i zatrudnienia; sprzyjanie nastawieniu na przedsiębiorczość, szczególnie u młodych ludzi, poprzez współpracę ze światem biznesu.

Trzeba przyznać, że zadania te brzmią sensownie, pozostaje mieć nadzieję, iż zostaną one urzeczywistnione w codziennej praktyce edukacyjnej.

Twórczość, jako przedmiot badań, staje się modna, co niejednokrotnie budzi krytykę i przedziwną zawiść niektórych przedstawicieli określonych subdyscyplin nauk pedagogicznych, widzących w emancypacji pedagogiki twórczości zamach na jednolitość pedagogiki jako nauki. Dostrzegają oni rosnącą liczbę badań naukowych poświęconych edukacyjnemu uwarunkowaniu rozwoju kreatywności wszystkich grup wiekowych, zwiększa się też liczba różnorodnych szkoleń z zakresu pedagogiki i dydaktyki twórczości dla nauczycieli i przedstawicieli innych zawodów. Z tym zjawiskami nie idzie w parze rozwój metodologii badań nad twórczością, zwłaszcza badań pedagogicznych – stąd istnieje pilna potrzeba poszerzenia wiedzy z tego zakresu i konieczność publikacji stosownych prac naukowych.

Publikacja niniejsza ma taki właśnie cel – uzupełnienie w pewnym stopniu luki związanej z opisem metod badań nad twórczością w jej pedagogicznym wymiarze. Zwłaszcza badań jakościowych. Autorzy zamieszczonych tu rozdziałów wyrażają bowiem zgodnie opinię, że właśnie aktywność twórcza, jak prawie żadna inna, nadaje się specjalnie do badań jakościowych, w których celem jest poszukiwanie istotnych znaczeń i uwarunkowań podmiotowych i środowiskowych działań człowieka. Chcąc zrozumieć, trafnie opisać i klarownie wyjaśnić tak złożony fenomen ludzkiego działania, jakim jest właśnie twórczość, nie wystarczy – naszym zdaniem – zrobić szereg zakrojonych nawet na wielką skalę i liczbę badań testowych – trzeba

z twórcami (również z twórczymi uczniami) rozmawiać i dyskutować, trzeba ich obserwować przed dłuższy czas w ich naturalnym środowisku życia, trzeba wreszcie pytać ich, czy nasze ustalenia są prawdziwe. Dlatego też wszystkie teksty będące relacjami z badań empirycznych, zgromadzone w tej książce, dotyczą wybranych metod badań jakościowych.

Pracę rozpoczyna obszerny rozdział autorstwa **Krzysztofa J. Szmidta** (*Współczesne podejścia w pedagogicznych badaniach nad twórczością: przegląd wybranych stanowisk*), w którym autor charakteryzuje główne nurty badań nad twórczością w pedagogice oraz bliżej opisuje dwa wybrane podejścia: psychometryczne oraz typu *action research*. Rozdział ten, zawierający również krótką ocenę stanu badań polskiej pedagogiki twórczości, stanowi dobrą podstawę teoretyczną dla części następnych, przybliżających wybrane metody badań nad aktywnością twórczą i twórcami. Pragniemy zwrócić szczególną uwagę na krytykę podejścia psychometrycznego, zawartą w tym tekście.

Część 2 pracy składa się z dwóch rozdziałów poświęconych metodzie biograficznej. **Kamila Lasocińska** (*Badania biograficzne twórców. Rola twórczości w kształtowaniu życia*) omawia podstawowe założenia tej metody w badaniach społecznych, a następnie prezentuje metodykę badań własnych nad biografiami absolwentów Akademii Sztuk Pięknych i przytacza główne ustalenia empiryczne z tych badań. Zwraca uwagę dyskursywność i problemowość tego tekstu, w którym autorka zastanawia się nad walorami i ograniczeniami prezentowanego podejścia badawczego. Podobnie czyni też **Monika Modrzejewska-Świgulska**, autorka kolejnego rozdziału (*Badanie twórczości codziennej – perspektywa biograficzna*), w którym poddaje krytycznej analizie tak wydawałoby się sprawdzone schematy badań biograficznych, jak koncepcja wywiadu narracyjnego Schuza. Treścią tego rozdziału jest twórczość codzienna, jej koncepcje teoretyczne oraz badawcze, w tym oryginalna koncepcja badań, jaką autorka skonstruowała i realizuje w odniesieniu do twórczych pedagogów. Końcowa część tego rozdziału prezentuje opis biograficzny wybranego przypadku.

W części następnej książki zamieszczone są dwa teksty dotyczące studium przypadku. Najpierw **Marta Galewska-Kustra** (*Studium przypadku w pedagogicznych badaniach nad twórczością. W poszukiwaniu praktycznych zastosowań metody*) przybliży mało znane w Polsce założenia tej metody w badaniach społecznych, odnoszących się nie tylko do badania ludzi, zrywające w pewnym sensie z tradycyjnym użyciem tej metody w badaniach pedagogicznych. Opisuje również rodzaje studium przypadku stosowane w badaniach nad twórczością, a następnie prezentuje własne podejście badawcze, przyjęte do badania dwóch szkół wspierających twórczość ucznia, ilustrując je analizą empiryczną jednego z pytań problemowych, dotyczących subiektywnych teorii twórczości nauczycieli Państwowej Ogólnokształcącej Szkoły Artystycznej w Zakopanem. Tekst ten zawiera też istotne pytania o ograniczenia tej metody badań. **Emilia Kusztelak** (*Twórcza samotność? Funkcjonowanie społeczne osób osamotnionych w okresie wczesnej dorosłości*) podjęła się niełatwego zadania empirycznego, by zdiagnozować doświadczanie samotności i osamotnienia przez młodych dorosłych, którzy są aktywni w wybranym portalu internetowym, na którym prezentują, oprócz własnych przemyśleń i zwierzeń dotyczących samotności, również określone wytwory twórczości. Autorka opisuje psychopedagogiczne aspekty samotności w kontekście teorii zadań rozwojowych i zastanawia się, czy samotność młodych dorosłych jest stanem twórczym, ilustrując tekst opisem trzech wybranych przypadków.

W ostatniej części książki prezentujemy artykuł **Kamili Witer-skiej** (*Obserwacja i wywiady – jakościowe badania dramy kreatywnej*), w której autorka omawia tak wydawałoby się znane techniki badań pedagogicznych, jak obserwacja i wywiady. Robi to jednak w twórczy sposób, ukazując zastosowanie nowych odmian tych technik do badań metod kształcenia (w tym wypadku dramy kreatywnej): wywiadu skoncentrowanego na subiektywnych teoriach i zogniskowanego wywiadu grupowego (fokus). Tekst ten zawiera kilka bardzo przydatnych w praktyce instrukcji i kwestionariuszy wywiadu, które autorka wykorzystała w badaniach empirycznych.

Tom został tak pomyślany, aby prezentował zarówno podstawowe założenia metodologiczne wybranych technik badań nad twórczością, jak również opis konkretnych, zrealizowanych już przez autorów procedur badawczych. Procedury te, jak również konkretne narzędzia badań i opisu wyników, powstawały w toku licznych dyskusji, sporów, przemyśleń i oślnień. Są zatem wynikiem procesu twórczego w nauce i mamy nadzieję, że Czytelnik dostrzeże ten aspekt pracy. Nie ma bowiem jednego, najlepszego narzędzia badań aktywności człowieka, w tym aktywności twórczej, są tylko gorsze i lepsze dla danego problemu i w danych warunkach. Z całą pewnością Czytelnik może mieć inne zdanie niż autorzy...

Publikacja nasza ma też charakter integrujący różnorodne poczynania autorów, którzy poza dwoma przypadkami rozwijają działalność naukową i dydaktyczną w ramach Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Poszczególne rozdziały zostały pomyślane tak, aby były nie tylko sprawozdaniem z przeprowadzonych przez autorów badań na stopień naukowy, lecz również rozwinięciem teoretycznym tych procedur i wzbogaceniem ich o nowe treści. Wiadomo bowiem, że już po zakończeniu badań rodzą się nowe problemy, pytania i pomysły dotyczące tego, co i jak zbadaliśmy.

Redaktor tego tomu wyrażał już niejednokrotnie przekonanie, że kult dla metod badań i wiara w poprawność metodologiczną, jakie obserwuje się w różnych kręgach naukowych, rozwijają się często kosztem dbałości o wartość i odkrywczość problemu badawczego, jaki badacz przed sobą stawia. Dążenie do perfekcjonizmu w zakresie zastosowanych metod i technik badań nie pozwala często dostrzec wtórności i jałowości stawianego pytania, które niczego nowego do nauki nie wnosi, ani nic w nowy sposób nie rozwiązuje. W moim przekonaniu lepiej postawić odkrywcze pytanie, niż zrealizować perfekcyjne badanie na banalny temat. Stanisław Andreski w ciągle niedocenianej w Polsce książce *Czarnoksiężstwo w naukach społecznych* (Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 117) pisze:

Nadmierny nacisk na metodologię i techniki badawcze, podobnie jak kult dla naukowo brzmiących terminów, jest wyrazem powszechnej tendencji [...], aby wartość przypisywaną celom odnosić do środków [...].

[Badacz] mający obsesję na punkcie technik czy planów badawczych, przypomina stolarza, który tak bardzo przejmuje się utrzymaniem narzędzi we wzorowym porządku, że nie starcza mu czasu na cięcie drewna.

Warto o tym pamiętać, gdy jakiś fakt związany z twórczością i jej rozwojem zwróci naszą uwagę.

Łask, kwiecień 2009

Krzysztof J. Szmidt